

Актуальні проблеми психології

УДК 159.9:331.108.2:355

Ю.Л. Вітомський
кандидат психологічних наук
В.С. Сідак
доктор історичних наук, професор,
радник ректора з наукових питань,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Психологічні особливості та професійно значущі якості працівників об'єктової та особистісної охорони

Стаття присвячена вивченню психологічних особливостей особистості й професійно значущих якостей охоронців різної спеціалізації. Актуальність дослідження обумовлюється недостатньою дослідженістю в психології трудової діяльності специфіки діяльності охоронців та їх особистісних характеристик, особливостей формування професійно значущих якостей охоронців об'єктової та особистісної охорони.

Ключові слова: пост охоронника, приватне охоронне підприємство, об'єктова охорона, особиста охорона, професійно значущі якості.

Ю.Л. Витомский
кандидат психологических наук
В.С. Сидак
доктор исторических наук, профессор,
советник ректора по науке,
ВУЗ «Университет экономики и права «КРОК»

Психологические особенности и профессионально значимые качества работников объектовой и личной охраны

Статья посвящена изучению психологических особенностей личности и профессионально значимых качеств охранников различной специализации. Актуальность исследования определяется недостаточной изученностью в психологии трудовой деятельности специфики деятельности охранников и их личностных характеристик, особенностей формирования профессионально значимых качеств охранников объектовой и личной охраны.

Ключевые слова: пост охоронника, частное охранное предприятие, объектовая охрана, личная охрана, профессионально значимые качества.

Y. Vitovsky

Candidate of Psychological Sciences

V. Sidak

*doctor of historical sciences, professor
scientific adviser*

*Rector of Higher Educational Institution
“KROK University of Economics and Law”*

Psychological features and professionally significant qualities of object and personal protection workers

The article is devoted to the study of psychological peculiarities of the person and professionally significant qualities of guards of different specialization. The urgency of the research is due to insufficient research in the psychology of the work activity of the specifics of the activities of the guards and their personal characteristics, features of the formation of professionally significant qualities of bodyguards and personal protection.

Key words: guard post, private security company, object security, personal guard, professionally significant qualities.

Постановка проблеми

Активна професійна діяльність, здійснювана особою, визначає напрямок і характер розвитку професійно важливих якостей. Розвиток професійних здібностей вимагає постійної внутрішньої активності суб'єкта діяльності, що спирається на природні задатки й особливості психофізіологічних характеристик типу нервової системи, особливостей темпераменту, інтелекту. Трудова діяльність є провідною діяльністю дорослої людини на шляху становлення її як професіонала.

У сучасній Україні з властивими економічними тенденціями деіндустріалізації професія охоронника є чи не найбільш затребуваною, про що свідчить аналіз інформації сайтів з працевлаштування та кадрових агентств. Однак, у суспільстві створено певного роду стереотип, який полягає у примітивізації праці охоронника, у сприйнятті цієї праці як такої, що не потребує високої освіченості людини й належного рівня розвитку особистісних якостей.

Ціннісні орієнтації охоронників, їхня

здатність розуміти своє професійне призначення, можливість орієнтуватися в способах виконання поставлених завдань складають взаємозв'язок внутрішнього боку особистості самого охоронника і суспільної ролі та втілюються у професійно значущих якостях особистості. Ось чому конкретні життєві цінності охоронників, напрями професійної самореалізації важливо досліджувати для визначення вагомості професійно значущих якостей і підняття престижу цієї затребуваної професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Рівень професіоналізму конкретної трудової діяльності характеризується певним рівнем розвитку особистісних та психолого-фізіологічних особливостей, властивих даній професійній діяльності. Так, різноманітні аспекти регуляції психічного стану професіонала в звичайних та екстремальних умовах вивчали: Блінов О. А. [1], Занора В. О. [2], Клімов Є. А. [4, 5], Кокун О. М. [6], Корольчук М. С., Крайнюк В. М.

[8, 7], Осьодло В. І. [10], Маркова А. К. [5], Миронець С. М. [9] та ін.

Сутнісні психологічні аспекти праці фахівця-охоронника досліджували: Каленяк В. П. [3], Половнікова Ж. Ю. [11], Попов В. М., Астапенкова В. М. [12], Толочек В. А. [16, 15].

Проведений аналіз літератури свідчить, що професія охоронця ще мало вивчена: існують окремі роботи, присвячені психології охоронця. Також недостатньо вивчені психологічні особливості охоронців різної спеціалізації. Даний вид професії має низку особливостей, властивих професіям типу «людина–людина» (в класифікації Є. А. Клімова), і особливостей професійних видів діяльності в особливих або екстремальних умовах. Специфіка самої професійної діяльності охоронника визначає певні вимоги до професійно важливих якостей особистості фахівця, дотримання яких унеможливує появу таких негативних наслідків, як порушення фізичного та психічного здоров'я людини, зниження якості професійної діяльності, втрата інтересу до роботи, розвиток негативних ціннісних установок стосовно професії і можливого кар'єрного зростання.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Недостатньо вивченими залишаються конкретні життєві цінності охоронників, напрями професійної самореалізації, професійно значущі якості, необхідні для охоронців об'єктової та особистісної охорони.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є дослідження професійно значущих якостей охоронників за допомогою експертного опитування і модифікованої методики М. Рокіча.

Основним **завданням** статті є психологічний аналіз професійно важливих якостей особистості охоронника.

Виклад основного матеріалу дослідження

Основним змістом діяльності приватного охоронця є превентивна активність

щодо попередження конфліктів, а також швидке й успішне вирішення конфліктів при їх виникненні (при припиненні та профілактиці правопорушень у зоні їх професійної діяльності). Приватним охоронним підприємствам доводиться протистояти добре організованій злочинності, оснащеній найсучаснішими засобами. Так, аналітики служби безпеки стверджують, що при підготовці й здійсненні злочинних акцій організована злочинність широко залучає до співпраці висококласних професіоналів у найрізноманітніших сферах діяльності. Використовуються можливості різного роду напрацювань фахівців у галузях: соціології, психології, астрології, різних напрямків окультизму. Силкові злочинні акції часто відрізняються зухвалістю, цинізмом, неймовірною жорстокістю, що створює ефект потужного психологічного тиску на людей, які протистоять їм. У цих умовах незмірно зростає роль особистісних якостей і професійних здібностей осіб, що забезпечують особисту безпеку людей.

Професійна діяльність співробітників охорони залежить від специфіки трудового поста і робочого місця. Стосовно більшої частини робочих місць у професії охоронника можна говорити про відносну придатність, оскільки апіорі порушується режим праці, відпочинку, сну людини. Найбільш жорсткі вимоги висувають, на думку В. А. Толочек [15], такі робочі місця, як оперативний черговий та співробітники особистої охорони.

У сфері охорони розрізняють такі види діяльності: особисту охорону фізичних осіб, перевезення цінностей, інкасацію, перевезення вантажів, фізичну охорону об'єктів. Усередині кожного виду охоронної діяльності може бути більш вузька спеціалізація – робочі місця. Так, наприклад, на деяких об'єктах, що охороняються, охоронець об'єкту за час свого чергування протягом доби може нести службу на трьох-чотирьох постах (різних робочих місцях): на контрольно-пропускному пункті, охороняти стоянку автомобілів, нести чергування перед моніторами в опе-

раторній кімнаті, патрулювати периметр об'єкту, що охороняється і т.д.

До охоронців об'єктів висуваються досить суворі вимоги щодо їх професійних і особистісних якостей. Останнім часом при професійному відборі охоронців об'єктів менше уваги приділяється фізичним параметрам (зростання, маса тіла, фізична сила й т.д.), а все більше робиться акцент на таких професійно важливих якостях особистості охоронця, як відповідальність, ретельність, дисциплінованість, пунктуальність, відсутність шкідливих звичок, організованість, кмітливість, комунікабельність, толерантність і витривалість. Не випадково навіть формений одяг більшості охоронців об'єктів нагадує форму працівників силових структур.

Дослідивши індивідуально-типологічні особливості особистих охоронців, учені виділяють найбільш важливі функції і завдання підрозділів особистої охорони: «Підрозділ охоронців: фізична охорона особливо важливих персон (VIP) у місцях їх знаходження, на маршрутах руху; ведення розвідки й контррозвідки в інтересах VIP-персон; інформаційно-аналітична робота; проведення заходів щодо захисту інформації в інтересах VIP-персон; проведення антитерористичних заходів. Це найбільш підготовлений у професійному відношенні підрозділ, що становить ядро служби охорони особистості, її цементуючу основу, яка потребує особливого підходу в кадровому підборі та психологічному супроводі. Кожен охоронник такого підрозділу повинен володіти самостійністю прийняття рішення, нестандартністю мислення і дії [11].

Дослідник Толочек В. А. розглядає динаміку вимог до професійно важливих якостей суб'єкта охоронної діяльності. Найбільш кваліфіковані співробітники охорони є людьми з хорошими навичками до адаптації і саморегуляції. Вони відрізняються позитивним ставленням до професії, високо оцінюють її соціальну, особистісну, інформаційну значущість, розглядають професію як форму особистісної самореалізації, як середовище спілкування з колегами [15].

Зростання професійної кваліфікації охоронця сприяє зростанню значущості власне професійної підготовленості (психологічних структур, які формуються в процесі діяльності), особливостей установок у міжособистісних відносинах, особистісної активності суб'єкта, і дещо знижується роль вихідних, «простих» якостей (особливостей психічних процесів, сенсомоторних реакцій, координованості й ін.). Разом з тим, автор зазначає, що такі види охоронної діяльності, як охорона фізичних осіб, особиста охорона висувають більш підвищені вимоги до структури особистісних якостей, ніж інші діяльності – фізична охорона об'єктів [15]. Толочек В. А. склав психологічний портрет «еталонного співробітника охорони», в якому переважають узагальнені позитивні оцінки особистості «ідеального» охоронця, тобто, до чого повинен прагнути в ідеалі кожен працюючий у цій сфері [16].

За результатами соціально-психологічного вивчення, психологічного та психофізіологічного обстеження охоронної фірми «Зодіак-СБ», формуються такі висновки про придатність кандидата до діяльності охоронця:

- повністю придатний, якщо кандидат відповідає вимогам спеціальності;
- придатний з обмеженнями, якщо кандидат відповідає вимогам більшості професійних завдань;
- непридатний, якщо кандидат не відповідає кваліфікаційним та психологічним вимогам професії охоронця.

Більш докладно наведемо основні критерії професійної придатності охоронця, якими керуються працівники кадрової служби охоронної фірми «Зодіак-СБ».

Повністю придатний:

1. Наявність мотивації на діяльність охоронця.
2. Морально-етичні якості, розвинені на рівні не нижче середнього.
3. Відсутність психічних відхилень.
4. Урівноважений характер.
5. Наявність психологічних якостей: старанність, дисциплінованість, пильність, витривалість, охайність, рішучість.

6. Висока емоційно-вольова стійкість.
7. Самоконтроль, розвинений на рівні вище середнього.
8. Тип темпераменту: врівноважений, сангвінічний або флегматичний.
9. Сила нервової системи до середньо-слабої.
10. Коефіцієнт QI не менше 100.
11. Перемикання і розподіл уваги не нижче середнього рівня.
12. Оперативна і наочно образна пам'ять оцінюються не нижче «добре».
13. Швидкість прийняття оперативних рішень.
14. Висока психомоторна швидкість.

Питання професійного самовдосконалення у сфері охоронної діяльності пов'язане з більш широким питанням життєвого самовизначення і сенсу життя взагалі. Дану проблему взаємозв'язку життєвого й професійного самовизначення, наприклад, Пряжніков Н. С. розглядає як прагнення до елітарності: «... в психологічному плані можна визначити прагнення до елітарності, як прагнення до відчуття (переживання) значущості власного життя, як у власних очах, так і в очах оточуючих людей; при цьому прагнення до елітарності – це ідеальний варіант прагнення до того кращого, що характеризує людину в її взаєминах з іншими людьми, з самим собою (наприклад, зі своєю совістю) і зі своєю справою, яке багато в чому визначає все його життя» [13, с. 127].

Організація нашого емпіричного дослідження проводилася на базі підприємств, що займаються охоронною діяльністю і входять до «Зодіак-СБ». Також проводився аналіз та зіставлення результатів досліджень, отриманих у схожих охоронних підприємствах. Загальна кількість професійних охоронців, що взяли участь у нашому дослідженні, становила близько 126 осіб, у тому числі 87 осіб з об'єктової охорони і 39 фахівців особистої охорони.

У дослідженні враховувалися такі формальні характеристики охоронців: вік, освіта, спеціалізація.

За результатами анкетування можна уявити деякі загальні біографічні дані охоронців різної спеціалізації: так, середній вік фахівців особистої охорони становить 34,4 роки (розкид від 23 до 49 років), середній вік об'єктової охорони – 32,6 роки (розкид від 20 до 49 років). З таблиці 1 видно, що в об'єктовій охороні більше представлений молодий вік до 25 років, а в особистій охороні середній вік – від 30 до 40 років, тобто найбільш продуктивний і досвідчений віковий склад.

Як бачимо, у фахівців особистої охорони переважає вища або неповна вища освіта (загалом 71%), а у фахівців об'єктової охорони – ПТУ, неповна вища і середня освіта.

Професійно значущі якості охоронців можуть бути згруповані в психограми, що відображають специфіку різних об'єктів

Таблиця 1

Вікові та освітні характеристики охоронців різної спеціалізації (дані у %)

Категорія	Особиста охорона	Об'єктова охорона
Вік:		
- до 25 років	11	24
- 26-30 років	28	30
- 31-40 років	44	35
- старше 40 років	16	117
Освіта:		
- середня	15	22
- середня спеціальна	15	32
- середня технічна	34	29
- вища	36	17

(робочих місць), до яких вони можуть бути застосовані, але в той же час у них відбивається і загальна характеристика професії, пов'язана з певним трудовим місцем, наскільки, наприклад, праця охоронника офісу значно відрізняється від праці охоронника складу чи великого супермаркету.

Для визначення професійно значущих якостей охоронців різної спеціалізації нами був застосований варіант опитувальника М. Рокича (дослідження ціннісних орієнтацій особистості). Такий підхід у дослідженні зумовлений тим, що у психології особистості проблема ціннісних орієнтацій людини розглядається у зв'язку із соціалізацією особистості, зокрема етапом її професійного становлення, процес якого залежить як від соціальних, так і особистісних чинників [7, 14, 1]. Відомо, що у процесі професійної діяльності людина засвоює соціальний досвід та перетворює його у власні цінності, установки й орієнтири. Цінності виконують функцію когнітивного елемента структури особистості та функцію мотивації, відтак у особистості складається внутрішня позиція стосовно оточуючого світу, яка виражається у професійній спрямованості людини [8].

Ціннісні орієнтації охоронників, їхня здатність розуміти своє професійне призначення, можливість орієнтуватися в способах виконання поставлених завдань складають взаємозв'язок внутрішнього боку особистості самого охоронника і його суспільної ролі. Ось чому конкретні життєві цінності охоронників, напрями професійної самореалізації дають можливість виявити професійно значущі якості представників даної професії.

Списки з двадцяти якостей були роздані 10 експертам – регіональним представникам охоронної фірми «Зодіак-СБ», які самі були свого часу особистими охоронцями, старшими об'єктів, які мають безпосередній досвід роботи в охоронній діяльності від 5 до 12 років. Перед експертами стояло завдання проранжувати ці якості за мірою їх значущості – 1-й ранг найвищий, потім – 2-й і т.д. На підставі цього

ранжування були складені два списки професійно важливих якостей для особистої і об'єктової охорони. У табл. 2 представлені результати ранжування професійно значущих якостей охоронників.

Обчислення коефіцієнта рангової кореляції за Спірменом показало досить високий рівень кореляції $r = 0,63$ (при $p = 0,01$) між оцінками (ранжування) професійно значущих якостей охоронців. Таким чином, експерти в оцінках професійно значущих якостей охоронців різної спеціалізації виділяли на перші місця (перші ранги) ті якості, які притаманні всім охоронцям. Разом з тим, варто зазначити, що існують і певні відмінності. Так, для об'єктової охорони експерти ставлять професійні якості, властиві для багатьох професій з підвищеною відповідальністю й вимогами до дисципліни – «чесність, старанність, фізичний розвиток, спеціальну підготовленість» та ін. Для об'єктової охорони важливо зберегти майно від розкрадання, в тому числі запобігти можливості крадіжки майна самими охоронцями і персоналом підприємства, яке охороняється, тобто самому втриматися від спокуси розкрадання й постійно спостерігати та вчасно повідомляти керівництву підприємства про загрози розкрадання. Відомо, що нерідко при розслідуванні інцидентів з крадіжками на об'єктах одними з перших підозрюються охоронці об'єкта.

У той же час для особистої охорони на перше місце виходять якості, що вимагають максимальної самовідданості, аналітичні здібності, вміння діяти адекватно при дефіциті часу і великих фізичних навантаженнях, самостійність та рішучість і т.д., наприклад, «готовність виконати обов'язок» розуміється буквально – виконати свій обов'язок до кінця, навіть ціною свого життя. У випадках збройних нападів на особу, яка охороняється, особисті охоронці буквально закривають її своїми тілами, щоб зберегти їй життя. Звичайно, потрібна велика мужність та свідомо самовідданість від особистого охоронця в мирний час чинити спротив неодноразовим спробам збройних нападів.

Ранги професійно значущих якостей охоронців різної спеціалізації

Професійно значуща якість охоронника	Ранги об'єктової охорони	Ранги особистісної охорони
1. Спеціальна підготовленість (єдиноборства, служба в спецпідрозділах)	5	10
2. Фізичний розвиток (постійне вдосконалення, робота над собою)	4	5
3. Охайність, акуратність	8	20
4. Цілеспрямованість, прагнення доводити справу до кінця	11	9
5. Освіченість (широкий кругозір)	7	6
6. Життєрадісність, оптимізм, почуття гумору	18	19
7. Вихованість, хороші манери	14	14
8. Уміння адекватно діяти в умовах дефіциту часу і великих фізичних навантажень	3	3
9. Готовність виконати свій обов'язок	6	1
10. Здатність діяти самостійно і рішуче	12	7
11. Чесність (сумлінність)	1	4
12. Старанність, дисциплінованість	2	5
13. Самовладання, витримка (уміння мобілізуватися, розслабитися)	13	12
14. Тверда воля (здатність не відступати перед труднощами)	10	11
15. Уміння передбачити (спрогнозувати розвиток подій)	9	2
16. Уміння відчувати інших	17	9
17. Доброзичливість, чуйність	16	8
18. Товариськість, комунікабельність	15	13
19. Непримиренність до недоліків у собі	19	17
20. Витривалість, уміння відновлювати сили	20	16

Висновки

Отже, дослідження виявило наявність професійно значущих якостей, що відображають основні вимоги до особистості професіонала-охоронника, визначають успішність у даній професійній діяльності й, відповідно, водночас властивих для працівників об'єктової та особистої охорони.

На підставі цих основних вимог до професії відбувається селекція кандидатів і «природний відбір» уже в процесі самої професійної діяльності. В осіб з підвищеною мотивацією до роботи відбувається більш інтенсивне формування і розвиток

необхідних для успішної діяльності професійно важливих якостей.

Таким чином, сама професійна діяльність є передумовою й умовою формування необхідних професійно важливих якостей особистості охоронця.

За результатами дослідження, охоронці, які спеціалізуються на особистій охороні, мають більш високу мотивацію до виконуваної охоронної діяльності, що пов'язано з більш високим статусом, кваліфікацією, престижем роботи охоронця і більш високою оплатою в порівнянні з охоронцями об'єктів.

Література

1. Білов О. А. Психологія праці: Курс лекцій / О. Білов. – К. : КиМУ, 2009. – 269 с.
2. Занора В. О. Методика підбору кадрів з врахуванням організаційних ризиків / В. О. Занора, Л. С. Чернова, Ю. М. Кузьмінська, О. Б. Данченко // Управління проектами та розвитком виробництва : зб. наук. праць. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. – № 1 (45). – С. 88–94.
3. Каленяк В. П. Приватна охоронна діяльність: зарубіжний досвід та можливості його використання в Україні / В. Каленяк // Журнал-каталог «Персонал». – 2007. – № 5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.personal.in.ua/>
4. Климов Е. А. Введение в психологию труда. Учебник / Е. Климов. – М.: Культура и спорт; ЮНИТИ, 1998. – 247 с.
5. Климов Е. А. Развивающийся человек в мире профессий / Е. А. Климов / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Обнинский гор. психол. центр «Детство». – Обнинск: изд-во «Принтер», 1993. – 57 с.
6. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: Монографія / О. М. Кокун. – К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
7. Корольчук М. С. Психологія діяльності: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / М. Корольчук. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2011. – 400 с.
8. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. Корольчук. – К.: Ніка-Центр, 2010. – 580 с.
9. Миронець С. М. Теоретичні підходи психологічного забезпечення аварійно-рятувальних підрозділів МНС України / С. Миронець // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. Максименка С. Д. – К. : «ГНОЗІС», 2002. – Т.IV. – Ч. 5. – С. 166-172.
10. Осьодло В. І. Особливості психологічної діагностики суб'єкта професійної діяльності / В. Осьодло // Філософські та психологічні проблеми освіти. – НТУ «ХПІ», 2012. – С. 22-28.
11. Половникова Ж. Ю. Формирование психологической готовности сотрудников охраны к осуществлению профессиональной деятельности : дис. ... кандидата психол. наук / Ж. Половникова; Университет внутренних дел. – Х., 1998. – 217 с.
12. Попов В. М., Астапенкова В. М. Психологічні особливості вивченої безпорадності працівників ДСНСУ. Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2014. – Вип. 15. – С.214-221.
13. Пряжников Н. С. Психологический смысл труда: Учебное пособие / Н. Пряжникова. – М.: «Институт практической психологии»; Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 352 с.
14. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Д. Райгородский. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ», 1998. – 672 с.
15. Толочек В. А. Профессиональные способности, потенциал и успешность субъекта: критический анализ проблемы и модели объяснения / В. А. Толочек // Актуальные проблемы психологии труда, инженерной психологии и эргономики / Под ред. В. А. Бодрова, А. Л. Журавлева. – М.: Изд-во «ИП РАН», 2010. – Вып. 2. – С. 320-343.
16. Толочек В. А. Профессиональный отбор и психологические тесты: для частных охранных предприятий и служб безопасности. – М., 2007.